

Վ. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

ՀԵՂՈՒԺԸ

891. 99

Խ - 28

19 NOV 2011

891.99

Խ-28

ԱՄ.

Վ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀԵՂՈՒՇԸ

(Կովերիսական պատմվածք)

Թիֆլիս—1928

07.05.2013

34345

Հ Ե Ղ Ո Ւ Ծ Ը

Ս. գյուղի աչքի ընկնող «համփա»-ներից *)
 եր Հեղուշի հայր Սերգոն:

Թեև հարստությունից «աստված» չեր
 զրկել, բայց զավակների կողմից նա զուրկ եր.
 միայն ձ տարեկան Հեղուշն եր, վոր լցնում եր
 տունը իր զիլ ու պահանջկոտ լացով ու իր ման-
 կական ձայնը խառնում վոչխարների ու գառ-
 ների մայունի հետ:

Ճարպիկ ու «հեռատես» մարդ եր Սերգոն,
 նա կարողանում էր իր ունեցածը որեցոր ա-
 վելացնել, և այդ հատարում եր ի հաշիվ գյու-
 ղացիների: Նրանց հոգն եր կիսովին ցանում, վեր-
 ջը խաբում, մի փոր հացով դաշտերում ու ար-
 տերում խեղճ գյուղացիներին բանեցնում ու այդ
 բոլորը նա այնպիսի ճարպիկությամբ եր կատա-
 րում, վոր գյուղացիք նրա լավության տակից
 դուրս գալու համար մի բան ել պարտ եյին մը-
 նում նրան:

*) Համփա — հարուստ:

Նրա հարստութիւնը գլուղի սահմաններէց դուրս գալու ճանապարհ եր փորոնում ու Սերգոն յերկար ժամանակ չափում, ձևում եր այն միտքը, թե յերբ և ինչպէս քաղաք տեղափոխվի, այնտեղ դուքան բանա:

Մի որ ել նա կանչեց քոխվին, մի յերկու յել «պանյաթիներ» *), ի հարկե, գլուղի գորբաներից, ու իր ունեցած-չունեցածը նրանց ներկայութեամբ պահ տալով իր յեղբայր Գալուստին, ինքն իր ընտանիքով տեղափոխվեց քաղաք:

Քաղաքում նա պարապ չմնաց, բաց արեց մի փոքրիկ դուքան և սկսեց առևտուր անել:

Գլուղից ցորեն, յուղ, պանիր, բուրդ փթերով եր ստանում ու քաղաքում վաճառում:

Գալուստն ել յեղբորից պակաս չեր, նա շարունակում եր խեղճի ու աղքատի ունեցածը փոշ միայն քաղաք տեղափոխել, այլ և Սերգոյի ուղարկած ապրանքը մեկին յերկուսով սաղացընել գլուղացիների վրա:

Հաջող ելին Սերգոյի գործերը:

Անհոգ և ուրախ եր փոքրիկ Հեղուշը:

Խնչն եր պակաս միսուճար աղջկան, իր ուզածի պէս եր իր ժամանակն անցկացնում:

Հեղուշը մոռացավ գլուղի կյանքը:

*) Պանյաթի—հասկացող, դործին տեղյակ:

Նրա սիրածը քաղաքի ամենաաչքի ընկնող զբոսավայրերն ու իր նման պճնասեր ընկերուհիներն էին:

Տարիներն անցնում էին: Հեղուշը կատարյալ «որիորդ» եր դառնում, բուրժուա ընտանիքի հարագատ զավակ:

Վերջապէս յեկավ Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը և իր կնիքը դրեց նաև Հեղուշի հոր գործերի վրա:

Դուքանը այլևս ցանկալի արդյունք չեր տալիս: Մթերքն ել գլուղից սակավ եր ստացվում: Նա արդեն վախենում եր, վոր քաղաքում չկարողանա ապրել և միաժամանակ զրկվել նաև գլուղից:

— Ե՛, եսպէս ելանիժված կյանք կլինի, — գանգատվում եր նա, — եսպէս ել որենք կլինի, չեն թողնում, վոր ժարդ «հալալ» աշխատանքով ապրի:

Մեկ-մեկ ել դառնում եր աղջկանն ու խրատում նրան.

— Հա, Հեղուշ, չիմանամ, սրանց անիծված ժողովուրդին գնատ, այնտեղ չաթուքասաններ են հավաքվում, ինչքան աղքատի փշացած լակոտներ կան, այնտեղ են: Խելոք յեղիք, հայրիկիդ լսիր:

Հեղուշը լուռ լսում եր հորը, մյուս կողմից

մտածում հոկաեմբերյան հեղափոխութիւնից առաջացած փոփոխութիւնները վրա, բայց ընտանիքի և հին դպրոցի ազդեցութիւնը մտել եր նրա մեջ և նա չէր կարողանում միանգամից հրաժարվել:

Սերգոյի գործերը քանի զնում՝ վատթարանում ելին:

— Ա, կնիկ, — ասաց մի ուրիշ կնոջը, — ել ըստի ապրել չի՝ լինում, դուքանն ել ենքան ոգուտ չի բերում, վա՛յ թե գեղում հողից՝ ել զրկեն, արի՛, դու աղջկա հետ գնա գյուղ, տեսնենք վոնց ե ըլում, յետ ել հետո կգամ:

Յերբ Հեղուշը իմացավ, վոր գեղ են գնալու, մի կողմից ուրախացավ, վոր պետք ե ճանապարհորդի, նոր տեղեր, նոր բաներ տեսնի, մյուս կողմից՝ մի ինչ վոր բան ճշտում եր նրա սիրտը, զանազան մտքեր առաջացնում:

Նա զանազան հարցեր եր տալիս մորը.

— Մայրիկ, գյուղում լավ զբոսավայրեր կան թե վոչ:

— Կա, բա չկա, — ասում եր մայրը. — բա մեր հանդերը ի՞նչ են, գեղատեղը, Կենտ-ծառը, Տեր-տերանց հողը, Ծուռ արտի գլուխը, բա զբանք ի՞նչ են, ման գալու տեղեր չեն:

— Թատրոն, կինո, կուր, լոտո...:

— Ձե, Հեղուշ, չե, եղ տեսակ բաներ գյուղում չկան:

— Բայց յերեկոները ո՛ւր են զնում գյուղացիք ժամանակ անցկացնելու:

— Ե՛, Հեղուշ ջան, հենց վոր մթնում ե, հավաքվում են ողաներում կամ գոմերում ու զրից անում, խոսում իրենց գյուղի կյանքից:

— Կնանիք, աղջկերք ե՛լ են հավաքվում, — հետաքրքրվում եր Հեղուշը:

— Ձե, կնանիք միայն ջուրը գնալիս՝ հավաքվում են աղբրի գլխին, մի քիչ ախտեղ իրար հետ զրից անում ու կժերը ուսած յետ դառնում տուն:

— Ուրեմն, քո ասելով, կնանոնց կուրբը աղբուրի գլխին ե — ասաց Հեղուշը ծիծաղելով:

Այս բոլորը լսելով, գյուղը վատ տպավորութիւն եր թողնում Հեղուշի վրա: Նա մտածում եր. «Ի՞նչպես պետք ե անցկացնի իր ժամանակը, առանց զվարճատեղերի, զբոսավայրերի, մաման ասում ե՝ Կենտ ծառը, տեսնես ի՞նչ տեսակ զբոսավայր ե, յերեկ մի մեծ ալգի կլինի, մեջն ել մի մեծ ծառ ու դրա համար ե կոչվում «Կենտ ծառ»:

— Մայրիկ, այն զբոսավայրը, վոր դու տեսցիր, ի՞նչո՞ւ յե կոչվում «Կենտ ծառ»:

— Նրա համար, աղջիկս, վոր չորս բոլորը

մեր հանդերսն են ու ճամփի զրադին միայն մի մեծ կենտ ծառ կա, զրա համար ել կոչվում ե «կենտ ծառ»:

Յեւ Հեղուշը մնում եր շվարած ու զարմացած, թե ինչ տեսակ զբոսավայր ե:

Մի քանի ուր ել—վրա հասավ գյուղը գնալու ուր:

* * *

Հեղուշը վագոնումն ե, գլուխը դուրս հանած պատուհանից, զիտում ե իր անցած ճանապարհը. դաշտերն ու այգիները, գյուղերն ու կայարանները, ստվերի նման, մեկ յերևում են և իսկույն եեթ անհայտանում. նրա աչքի առաջից այդ պատկերները շարան-շարան գալիս անցնում են. պահ մի Հեղուշը իրեն գգում ե կինոյի ռիթմիկում, ուր նվագի ներդաշնակութամբ ցույց են տալիս պատկերները: Իսկ այստեղ նվագողը գնացքն ե, վոր իր սուրբով ու զորդունով փոհ, փահ, առաջ ե սլանում: Դաշտերին, տափաստարաններին հետևում ե լեռների շարանը: Գնացքը մտել ե մի նեղ կիրճ և իր համար ճանապարհ բանալով ու գալարումներով առաջ ե ընթանում: Գծի յերկու կողմը բարձրանում են լեռները, մերկ, ժայռոտ, տեղ-տեղ մացառներով ծածկված: Սյուսեղ ու այնտեղ լեռների ձերպելին ծիծեռնակի բնի նման կախ են ընկած գյու-

ղերը: Սարի ստորոտից հոսում ե Դ. գետակը, վոր կարծես իր խշշոցով ուզում ե մրցել գնացքի զգրգունի հետ:

Վերջապես գնացքը կանգ առավ Փ. կիսակայարանում, վորտեղից մինչև Հեղուշենց գյուղը 7 վերստ եր:

Դյուղից արդեն յեկել եր Գալուստը դիմավորելու մեծ հարսին, նրա հետ եր և փոքրիկ Վարսուր, վորը Հեղուշից 6 տարով փոքր եր:

Իրերը ցած են բերում. հեռվում կանգնած ե սայլը:

Մինչդեռ իրերը դարսում են սայլին, Հեղուշը շվարած իր չորս կողմն ե նայում: Վճռտեղ ե նա.—մի փոքրիկ սնակ, վորը կայարանի տեղ ե ծառայում, ընկած ե ձորի մեջ, շուրջը դատարկ, մի նեղ քարքարոտ ճանապարհ գեպի ուր-վոր գցել ե իր ուղղությունը, դեպի անհայտը և Հեղուշի տրամադրությունը փոխվում ե: Նա տխուր ե:

— Մայրիկ, միթե վոտքով պետք ե գնանք—հարցրեց նա—տեսնելով, վոր վոչ կառք կա, վոչ ել ավտո:

— Ինչո՞ւ վոտքով, —մեջ մտավ հորյեղբայրը,—բա սեղը խի՞ յենք բերել, հրեա գեղը մի ուր հաթում կհասնենք:

Ճանապարհը գառիվայր եր ու քարքարոտ.

սայլի անիվները մեկ այս բարին եյին դեմ առնում, բարձրանում ու սայլը ցնցում, մեկ մյուսին: Յեզները գծվարությամբ եյին առաջ գնում: Հեղուշին աշնպես եր թվում, թե տեղից չեն շարժվում— աշնքան ծանր եր շարժվում սայլը: Մի-մի անգամ ել այդ անդորրությունը խանգարում եր Գալուստի ձայնը, վորը դիմում եր յեզներին. «Հո, Խնձոր ջան, դե, Քալաշ»:

Այս բոլորից հետո Հեղուշի աչքին վուշինչ չեր յերևում. վոչ սարերի զմայլեցուցիչ տեսարանը, նրանց կանաչ զգեստը, վոր ներկված եր դույնզգույն ծաղիկներով, վոչ ազատ սարերի մաքուր ողոր:

Նա իր մտքի հետ սլացել եր դեպի քաղաք:

Հեղուշի առաջ պատկերանում եյին արագընթաց ավտոներն ու տրամվայը, կառքերը, մարդիկ, մեկը մյուսի յետևից պատկերները հաջորդում եյին իրար:

— Ո՛հ, ի՞նչ սարսափելի լե սայլով ճանապարհորդելը,— գանգատվում եր Հեղուշը. — յե՛րբ գյուղը կհասնենք, մայրիկ:

— Հեռու չե, Հեղուշ ջան, հրես, սարը շուտ գանք, գեղն ա:

Վերջապես ահա և գյուղը: Հեռվից տներն իրենց բաց շարճախներով, նմանվում եյին մի-մի գաղանի, վոր բերանները բաց արած, կարծես ուզում եյին կուլ տալ մարդու:

— Սա ի՞նչ ե, մայրիկ, բա գյուղի տները կուշաներ չունեն, բոլորը հողից ե՞:

— Բաս ի՞նչ եյիր կարծում, սա խո քաղաք չի, գեղ ա. գյուղացուն ձվ ե տվել ենքան փող, վոր կարողանա իր տան կտուրը ժեշտով կամ կրամիտով ծածկի,— պատասխանեց Գալուստը:

— Ինչո՞ւ, ենքան չե՞ք աշխատում, վոր կարողանաք մի կտուր ել ե ծածկեք— ասաց Հեղուշը:

— Կմնաս գեղում, կիմանաս, Հեղուշ,— պատասխանեց Գալուստը:

— Են ինչե՞ր են, հորյեղբայր, այ են, վոր կտուրների և դռների առաջ գմբեթաձև յերևվում են:

— Աթարի դեզն ա, աթարի, մեր վառելիքի:

— Ի՞նչպես, մի՞թե փայտ չեք վառում,— զարմացած հարցրեց Հեղուշը:

— Չե, աթաղան, բաբաղան, աթարի յենք

սովոր, բառմա յենք քցում, չտրացնում կամ ձեռն-
թուխ անում ու հետո ա վառվում:

Հեղուշը մնացել եր դարմացած ու տարա-
կուսված: Գյուղի գրավիչ պատկերը նաեմանում
եր այդ բոլորի առաջ, նա սկսում եր զգվել
գյուղից:

Սհա և գյուղը. վոչ փողոցն ե յերևում, վոչ
եւ տան բակերը: Մարի լանջին փռված են տը-
ները, մի տան կտուրը մյուսի բազի տեղ ե ծա-
ռայում, կարծես տներից սանդուխտ ե շինված,
դեպի սարը բարձրանալու:

Հեղուշնեց տունը բաղկացած եր հացատնից,
մառանից, մի փոքրիկ դոնադատնից-ովթախից և
գոմերից: Վորոնք կպած եին հացատանը.

Տնեցիք իրար են անցել: Մեծ հարսը
յեկել ե քաղաքից պետք ե, վոր մի բան պատ-
րաստեն, հյուրասիրեն:

Հացատան թոնիրը վառած, աթարի մուխը
տնով մեկ ե յեղել: Միայն յերթիկ—պատու-
հանն ե, վոր և ծխնելույթի տեղ ե ծառայում և
լուսավորում հացատունը, պատերն ու ոճորքը,
միւրից սեացած, կարծես սե ներկով ներկած լինեն:

Հեղուշը ներս ե մտնում, բարևում, բայց
աչքերը ծխից արտասուքով լցված դուրս ե թըռ-
չում բակը:

— Ի՞նչ սարսափելի բան ե գյուղում ապ-

րելը, — մտածում եր նա, — միթե կարելի յե այս
ծխի, այս կեղտոտ-սեացած տան մեջ ապ-
րել. չե, անկարելի յե, յես չեմ դիմանա, յես կը-
գնամ քաղաք:

Նա յերկար այդպես կանգնած մնաց ու չը-
նկատեց, թե ինչպես յերկու մեծ շուն մոտե-
նում եյին իրան, և յեթե այդ ըռպեյին Վարոսը
չեր դուրս յեկել, շները վրա եյին պրծնելու ու
քրքրելու իրենց անծանոթ տիրոջը:

Հեղուշը վախեցավ և ներս մտավ տուն:
Գյուղը իր վատ կողմերով եր գիմավորում Հե-
ղուշին:

Նա փաթաթվեց մոր վզովը և լացակուսած
ասաց.

— Մայրիկ, ինձ ուղարկիր քաղաք, յես այս-
տեղ չեմ մնա, յես վախենում եմ, ատում եմ
գյուղը:

— Ինչո՞ւ, Հեղուշ ջան, ինչ պատահեց քեզ,
ինչից ես վախում:

— Ղափլանն ու Բառարը վրա պրծան, նրա-
նից ե, — պատասխանեց Վարոսը:

Մայրը սկսեց մի կողմից նախատել, իսկ
մյուս կողմից դուրդուրել աղջկան.

— Վոչինչ չկա, աղջիկս, կսովորես, բա մենք
վո՞նց ենք մեծացել այս սե պատերի մեջ: Հալա
նոր ես, աչքիդ այդպես ե թվում: Վաղը Վարոսի

հետ կգնաս հանդը, գեղամիջում կծանոթանաս աղջիկներին հետ, — կուրախանաս: Ճանապարհից յեկած, հոգնած ես, հաց կեր, կքնես, կհանգրտանաս, ամեն ինչ լավ կլինի:

— Քյեոխվի աղջիկ, — ասաց Գալուստը իր կնոջը, — խոնչեն բաց արա, հաց դիր, սոված կլինեն:

— Ըստեղ եք հացը ուտելո՞ւ, թե ոթախում, — հարցրեց քյոխվի աղջիկը — Նարգիզը:

— Ձեա իմանում, վոր հլա ոթախը չենք մաքրել, կարտոփիլը փռած մնում ա, դուք ըստեղ հաց կերեք, յես ու Վարդուր գնանք կարտոփիլը դուրս տանք:

Խոնչեն դրին, չորս կողմն ել փալաս գցեցին ու նստան ճաշի:

Հեղուշը, քաղաքում մեծացած աղջիկ, չըգիտեր վտրերը ծալած, թե՞ փռած նստի ու ճաշի: Մի կերպ տեղավորվեց: Ետը սովորական սպասը դեն եր դրված և այդ ուրը դռնադենբրի համար «քյաշկա» *) ելին յեփել: Հեղուշը սոված եր, մի կերպ վոտները կուչ ու ձիգ անելով՝ կերավ «քյաշկայից», ճիւ պանիրն ել վրեն մանրացրած. վերջումն ել մի քիչ կարագ ու ձվածեղ և վերկացավ սեղանից: Վոտքերը ցավում ելին ծալած նստելուց, մարմինը կարծես ջարդ-

*) Քյաշկա — Յավարով յեփած փլավ:

ված լինեի սայլի ցնցումներից և այս բոլորը այնպես վատ ելին ազդել, վոր անկողին մտնելն ու քնելը մեկ յեղավ:

* * *

Դեռ լույսը չեր բացվել, Գալուստի ընտանիքն արդեն վտրի յեր:

Այսօր պետք ե կարտոփիլը ցանեյին վորբեկայրի Շողերի հողում, վորը վաղուց Գալուստի ու Սերգոյի սեփականությունն եր դառել 2 կոտ սև գարու տեղ, վոր մի ժամանակ տվել ելին խեղճ այրուն:

Այրի Շողերը յերեք վոտերի տեր եր, իր սև ուրը քաշեր տալիս սրահնրա դռանը ծառայելով, քաղհան անելով, հնձին ել իր աղջկերքով դուրս եր գալիս հնձած արտերը, հատիկներ հավաքում և այդպիսով մի կերպ կառավարվում: Արշալույսը (Շողերի 14 տ. տղան) մի աչքաբաց ու քաղցրախոս տղա յեր, նա նոքարություն եր անում և ոգնում իր մորն ու քույրերին:

Հեղափոխության առաջին տարիներն ելին: Դեռ գյուղի զորքաներն իրենց իրավունքների տերն ելին, խեղճ քյասիրը դեռ աչքը չեր բաց արել, իր նոր իշխանության, իր շահերի պաշտպանի որենքը լավ չեր ըմբռնել:

Ի բնե սովոր խոնհարվելու, հնազանդվում եր, ծաղտուն չեր հանում զանազան Գալուստ-

ների, Սերգոնների անիրավացի արարմունքների գեմ: Այդ որը Գալուստը իր ընտանիքով, բացի մեծ հարսից ու Հեղուշից, գտնվում եր Շողերի հողում:

Հեղուշը ուշ վեր կացավ և մի բաժակ կաթ խմելուց հետո գուրս յեկավ փողոց՝ գյուղը տեսնելու: Նայեց իր չորս կողմը, վոշ վոք չկար, բացի հեռվում յերևացող սայլերից, վորոնք բարձած շտապում էյին դեպի արտը՝ բնության բարիքը պահ տալու գետնին:

Դիմացի արտերում մարդիկ ու կանայք իրենց յերեխաներով ինչ վոր քանդում են, կըստնում, բարձրանում, մյուս կողմում՝ յեզները լծած չուխ են անում և հորովել յերգում:

Ուրախ և գյուղացին այդ ժամին...

* * *

Բայց ուրախ չե այրի Շողերը, նա իր աղջիկներով մնացել եր գյուղում, գործ չկար ու հեռվից նայում եր, թե ինչպես Գալուստը իր մի կտոր հողում, են ել ջրովի հողում, կարտոֆել եր ցանում, իսկ ինքը իր հավաքած, իր վորբերի բերնից կտրած կարտոֆելը պետք ե տա ուրիշներին՝ կիսովի ցանելու, են ել, ով գիտե, կարտոպանի ժամանակ իրեն ինչքան կհասցնեն. ես վարելու, ես բուզը տալու ու վերջն ել մե-

կին յերկու *) ձեռքիդ կդցեն ու գնա արևիդ ձենն ամա, ելի են սովածը, ելի են զրկվածը:

Այդ մտածմունքի մեջ եր Շողերը, յերբ Հեղուշը հագած-կապած անցավ նրա մոտից:

— Վոշ հասնես մուրազիդ համփայի աղջիկ, խանումի պես ման կգաս, բա ինչ, հերդ հոգս զավթել ա, իմ վորբերի բերանի թիքեն խլել, սոված թողել, հիմի ել իմ հողում կարտոֆել ե ցանումիսկ իմը հորումն ա փթում...

Շողերը յերկար գանգատվում եր ու անիծում, բայց Հեղուշը վոշինչ չհասկացավ նրա գանգատներից, միայն պառավի անեծքը, նրա խեթ նայվածքը և հողի զավթելու բառերը խորվեցին նրա մտքի մեջ:

Հեղուշը այդ մտքերով տարված յերկար թափառեց, բայց վոշ վոք չկար, վոր հետը խոսեր, ման գար, բոլորը գործի էյին, փոքր ու մեծ հանդերումն ու դաշաերումն էյին:

Շողերի խոսքերը նրա մտքից չէյին հեռանում: Նրա սրտում ինչ վոր կասկածներ առաջ յեկան, բայց իրեն պարզ հաշիվ չեր կարողանում տալ, թե ինչո՞ւ եր անիծում իրեն, ինչ ե կատարվում իր շուրջը:

Կարճով ամենաքիչը տալիս ե մեկին հինգ (լավ բերքը մեկին 10—11)

Տուն դառնալիս, Հեղուշը կանգ առավ Շողերի տան դռան առաջ:

Շողերի մեծ աղջիկ, Մարգարիտը, վորի շուրերը կարկատած եյին գունդգուն լաթերով, վտաբորիկ կանգնել եր իրենց դռան շեմքին ու գուլպա գործում: Հեղուշը մոտեցավ նրան և ու-

ղեց խոսել հետը, բայց դեռ բերանը չեր բաց արել, վոր Մարգարիտը «չանչ» անելով Հեղուշին, ներս մտավ տուն: Մարգարիտը հասակակից եր Հեղուշին:

Հեղուշը մնաց շվարած. ի՞նչ եր արել այդ աղջկան, վոր նա «չանչեց» իրեն ու առանց խոսելու հեռացավ, կամ այն կնոջը, վոր անիծեց իրեն:

Հեղուշը անշարժ մնացել եր կանգնած դռան առաջ և իր մտքում համեմատում եր իրեն այն

պատառոտված շորերով աղջկա հետ: Իսկապես, ինչո՞ւ յե ինքն այսպես հագածկապած, իսկ այն աղջիկը, վտաբորիկ, կարկատած շորերով, մտածում եր նա, — կամ ինչո՞ւ այն աղջիկը արհամարհեց իրեն:

Այս բոլորն այնպիսի աղդեցություն ունեցավ Հեղուշի վրա, վոր նա վճռեց ինչ գնով ել լինի, խմանա իսկությունը:

Առաջին անգամն եր զգում նա, վոր ինքը եւ Հեղուշը չե, ինչ վոր քաղաքում, նա կասկածով եր նայում իրեն, նույն իսկ վախենում, դուցե և ատում իրան: Նրա աչքերից չեյին հեռանում վոչ Շողերը, վոչ Մարգարիտը, վոչ այն անեծքը, վոչ «չանչը», վոչ իր շորերը, վոչ այն մերկ ու կարկատանների մեջ թաղված աղջկա գոռոգությունը, արհամարհանքը: Նա թույլ եր բացատրելու այդ բոլորը:

Նա այդ մտքերով տուն վերադարձավ:

Վարուսը հանդից յեկել եր հանդվորին հաց տանելու: Նա առաջարկեց Հեղուշին գնալ իր հետ հանդը. Հեղուշը համաձայնեց:

Վարուսը հացը շալակած, պտուկով սպասն ել ձեռքին, առույգ քայլում եր և ուրախ-ուրախ պատմում գյուղից ու ցույց տալիս Հեղուշին իրենց հողերը:

— Ես արտը Գալոյի տղա Պետրոսինն ե,

առջի տարին մեկ կոտ գարով ենք առել, ես բոստանը Վարդաղենց հարսինն ե, են՝ վոր մի յանը բռնված ե, 10 գրվ. ալյուր ու մի կոտ կարտոֆիլ ենք տվել:

— Ի՞նչ, Վարդ:

— Շատ ե հա՛, սպասիր, ավելի շատ բաներ կիմանաս, Հեղուշ: Դեռ յերկար կը շարունակեք Վարդսը, բայց հանկարծ միտը մի բան ընկավ և դարձավ Հեղուշին ու ասաց.

— Գիտես, Հեղուշ, կիրակի մենք ժողով ունենք, կգաս, չե՞ ժողովին:

— Ինչ ժողով, — հարցրեց Հեղուշը:

— Կոմյերիսների ժողով, մեր գյուղում 8 հոգի ջահեղներ գրվել են կոմյերիտ, յես ել ուղեցի գրվեմ, համա չթողին, ասացին փոքր ես: Կիրակի ժողով են անելու, վոր մեզ ել ուրիշ տեղ ընդունեն. ինչ վոր ասացին, մոռացա:

— Փոքրերը պիտենենք են, — ասաց Հեղուշը, — բայց հորեղբայրը կթողնի՞, վոր դու պիտենք գրվես:

— Վա, ինչի՞ չպիտի թողնի, ի՞նչ կա վոր:

— Քաղաքում ինձ հայրիկս չեր թողնում այդպիսի տեղեր ման գալու, ասում եր, վոր լավ չե, աճառեղ յերեխաները փչանում են:

— Իսկի յեկ չե, — վրա բերեց Վարդսը տա-

քացած: Հրեն Շողերի տղա Արշալույսը, են՝ վոր նրանց հողը հիմի մենք կարտոֆել ենք ցանում, կոմյերիտ ե, լավ ել անուն ունի, ասում են, վոր շուտով նախագահ կլինեն:

— Կանգնիր, Վարդ, և ինձ ճիշտ ասա, եղ ինչ հող ե, վորի համար այսոր մի կնիկ ինձ առիծում եր:

— Աղբրի ճամբրին, Հեղուշ:

— Այո, աղբրի ճամբրին:

— Հենց եղ Շողերն ե, նա մեզ պարտ եր յերկու կոտ գարի, և նրա պարտքի տեղ նրա հողը մենք ենք ցանում:

— Բայց չե՞ վոր նրան ել փայ կտաք այդ ցանածից, չե՞...

— Ձե, վոչինչ չենք տալիս, եսա իրեք տարի ա ցանում ենք:

Հեղուշը հասկացավ ամեն ինչ...

Ինչ վոր հեղաշրջում եր կատարվում Հեղուշի սրտում:

— Յերկու կոտ գարու փոխարեն յերեք տարի յե ցանում են վորքի հողը ու նրան զորկում, վոչինչ չեն տալիս, — վրդովված պատասխանեց Հեղուշը, — և դու, Վարդ, դեռ ուղում ես պիտենք գրվել, հապա ի՞նչպես ե, վոր վորքերին, հիվանդներին, աղքատներին ճնշում եք, նեղացնում, հրեղ. դու լավ հագած, գուլպաներդ ու

տրեխներդ վտաքիդ, փորդ կուշտ, բա իսկի չես մտածել, փոր Շողերն իր աղջիկներով սոված կմնա, Վարդիշաղի հարսը առանց տաք կերակուրի. դրանք, եղ խեղճերը ի՞նչ նեղություն են քաշում, առա, իսկի մտածել եմ դրանց մասին: Յես մենակ քեզ չեմ մեղադրում, ինձ ել եմ եղ հարցերը տալիս:

— Լավ ես ասում, Հեղուշ, համա յես ի՞նչ կարող եմ անել, ո՞վ ե ինձ մարդատեղ գնում. անցյալ ո՞րն ել հայրիկս կես կոտ գարով մի լավ խալիչա առավ Սիրունենց Նազուկից, են փոր մարդը կռիվ ե գնացել ու են գնալն ե, փոր գնացել ե:

— Բա ես գյուղում դատավոր չկամ, խորհուրդ չկամ, վո՞նց են այդ տեսակ բաներ թողնում:

— Կա, բա չկա, դե ասում են հլա նոր ա, դեռ դատ չեն հասկանում, համ ել համփա Գալուստից, Սերգոյից վախենում են, չե՞ փոր մենք հարուստ ենք:

Այսպես խոսելով նրանք հասան արտը:

Հեղուշը նայում եր, թե ինչպես են քանդում հողը և կարտոֆելը ցանում, իսկ մյուս կողմից մտածում. — ո՞ւմ հողում ո՞վ ե ցանում, ի՞նչպես ե, փոր մի կոտ գարով կամ կարտոֆելով խլում են ուրիշի հողը, գորգը:

Այս բոլորը միանգամից տակն ու վրա ա-

րեցին Հեղուշի սիրտը. նա մոտեցավ հորեղբորը և հարցրեց.

— Հորեղբայր, յեթե Շողերը դանդառ անի, չե՞ կարող այս հողը խլել:

— Բա ինչի՞ են ինձ «համփա» Գալուստ ասում, փոր ինչ փոր աղքատ մի Շողեր կարողանա ինձանից հող խլել:

Այս բացատրությունը ավելի գրգռեց Հեղուշին և նա վճռեց ինչպես ել լինի ոգնել Շողերին:

*
*
*

Որերը գլորվում էին, և ամեն մի նոր որ ցույց եր տալիս Հեղուշին նորանոր պատկերներ ճնշվածների և աղքատների կյանքից:

Նրանց լացը, անեծքը, սովածությունն ու մերկությունը մեկ-մեկ բաց էին անում նրա աչքերը: Յեվ այդ բոլորի տպավորության առկ Հեղուշը փոխվում եր, վերածնվում:

*
*
*

Անցան ելի մի քանի ամիսներ:

Հեղուշն աշխատում եր մոտենալ տեղական կոմյերիտներին, չքավորներին, բայց կարծես բուրբը խոսքը մեկ արած յերես էին դարձնում նրանից. առաջինները իբրև «համփայի», իսկ յերկրորդները իբրև իրենց զրկողի և ճնշողի աղջկանից:

Հեղուշը մնացել էր մենակ իր մտքերի հետ, մի ինչ վոր ասելու թյուն գգալով դեպի իրեն, դեպի իր ծնողները. և նա վճռեց ինչ գնով ել լինի՝ մտնել կոմյերիաների շարքերը, տեսնել Արշալույսին, խոսել նրա հետ...

Բայց ինչո՞ւ մենակ Արշալույսի հետ և վոր մի ուրիշի:

Նրա մտքից չէր հեռանում պառավ Շողերը, նրա աղջիկ Մարգարիտը, իր «չանչով», Վարչադենց հարսը իր անդամալույծ վրաներով:

Այս բոլորը դալիս պատկերանում էյին նրա առաջ, և նրան դարձնում ավելի համարձակ դեպի իր ապագա քայլը:

Նրա աչքին այլևս գյուղն այն չէր, ինչ վոր առաջ, նա այժմ վոր թե ասում էր գյուղը, այլ սիրում:

Կիրակնոցյակ եր: Գյուղի կոմյերիաները կարգի էյին բերում, մաքրում գյուղը, աղբալույսները, ճանապարհներ շինում և այլն:

Նա տեսնում էր, թե ինչպես մեծերը ևս, հրապուրվելով ջահերներից, իրենք ել սկսել են դործի անցնել, քանդված կամուրջները նորոգում, յերիտառարդներին ոգնության հասնում:

Հեղուշի վրա ազդում էր այդ բոլորը և նրա մաքում ավելի յեր ամրանում կոմյերիաների շարքերը մտնելու ցանկությունը:

Կիրակնոցյակը կրկնվեց յերկրորդ անգամ: Գյուղի ջահերները կոմյերիաների հետ միասին աշխատանքի էյին շաաղում. վորը բան վերցրած, վորը քլունգ, մի քանիսն ել թոկ և այլն գործիքներ՝ գնում էյին ու յերգում:

Հինն անցել է, նորն է յեկել,

Նորին մատաղ, տղերք ջան,

Դե շուտ արեք, հերթն յեկել է,

Մենք նոր ճամբով պիտ գնանք:

Ուսում առնենք, նոր մարդ դառնանք

Կոմյերիաի շարքերում,

Մեծ Լենինի ճամբով գնանք,

Շաղ տանք լույսը մեր գյուղում:

Հեղուշը դուանք կանգնած՝ աչքը նրանցից չէր հեռացնում, անի էր քաշում, թե ինչո՞ւ ինքն

եւ նրանց հետ չե, նրանց հետ չի ուրախանում, նրանց հետ չի աշխատում:

Վերջապէս նա գրում է իր դիմումը:

Հեղուշը սրտատրոփ սպասում էր այն ուրին, յերբ պետք է քննութեան առնէին նրա դիմումը: Թեև մալրը, հորեղբայրը շատ ելին ստում, խրատում, սպառնում, վոր յետ կենա իր մտադրութեանից, վոր նրան կուղարկեն քաղաք, հայրիկի մոտ, բայց Հեղուշը կանգնել էր իր առածի վրա և միշտ եւ դիմադրութեան եր ցույց տալիս:

— Հեղուշ, հայրդ վոր իմանա, շատ կնեղանա, հրեն նամակ է ուղարկել, վոր քեզ ուղարկենք քաղաք, արի հեռու մնա այդ անմիտներին, քյասիր-քյուսուրի լակոսներին, ամոթ է մեզ համար,—ասում էր մայրը:

— Յեա քաղաք չեմ գնա, այստեղ ինձ համար ավելի լավ է. իսկ այն քյասիրները, վորոնց դուք անպատվում եք, ինձ համար ավելի բարձր են, քան ձեր հարստութեանը, վոր դիզել եք նրանց քրտնքի աշխատանքը խելով:

— Այ վորդի, եզ ինչե՞ր ես խոսում, մի լավ մտածիր, մեր անունին ամոթ է, խալիլը ի՞նչ կտաի, «համփա» Սերգոյի աղջիկը, ոահաթի յերեխաների հետ, կոմսոմոլ է դառել. տես հլա մի

աղջիկ կա՞ նրանց մեջ, բա յես քո հորը ի՞նչ ջուղար տամ,—ասում էր Գալուստը:

Այսպիսի խոսակցութեանից հետո Հեղուշը հեռանում էր տնից, գնում դեպի աղբյուրը, ուր կոմյերիտները ջրի ակն ելին մաքրում, խողովակներ անցկացնում, ջուրը գյուղամեջ բերելու համար:

Յեկավ ժողովի որը:

Բաղաքից յեկել էր հրահանգիչը. ժողովը բացված էր: Նախ և առաջ զեկուցվեց գյուղի բարեկարգութեան—շինարարութեան մասին:

Զեկուցողը Սըշալույսն էր, նա մի առ մի թվեց թե ինչ գործ է կատարվել վերջին ամսվա ընթացքում. —ճանապարհների մաքրելը, «կենտ ծառի» մոտի կամուրջի վերանորոգումը, աղբյուրի ական մաքրելը և ջրի գեղամեջ բերելը, վոր դեռ չէր վերջացած, և մի շարք ուրիշ վերաշինութեաններ:

Զեկուցումից հետո նախագահը սկսեց կարգալ դիմումները. մի քանիսից հետո, վորոնք միաձայն անցան, կարդաց նաև՝

Ս. գյուղի կոմյերիտների բջիջին
Հեղուշ Սարոյանից

Դիմում:

Գտնելով Լենինյան և կոմյերիտական կուսակցութեան ճշտութեանը և տեսնելով տեղիս

կումբերի մեջ արդարացի գործունեությունը և ժրջան աշխատանքը, յես խոստանում եմ կատարել բոլոր հրահանգները և գնալ լենինյան գծով, ուստի խնդրում եմ ընդունեք ձեր շարքերը:

Հեղու՛ճ Սարգսյան:

19...2 XII.

Իմումի ընթերցումից հետո, նախագահը խոսք ե տալիս հարցեր առաջարկելու:

— Ինչո՞ւ քաղաքում պիտո՞ւն երական կազմակերպության մեջ չես յեղել, — հարցրեց Արշալույսը:

— Հայրս արգելում եր, — կարմրած պապասխանեց Հեղուշը:

— Իսկ յեթե հիմա յեղ արգելի՞:

— Հիմա յեղ են արգելում, բայց այլևս ինձ չեն կարող խաբել և վախեցնել, յես արդեն հասկացա, թե վորն ե իսկությունը:

— Ինչո՞ւ ստիպեց քեզ մեր շարքերը մտնել:

— Շողերի հողը, — պատասխանեց Հեղուշը:

Բոլորը դարձացած իրար են նայում ու չեն հասկանում, թե ինչ ե ուղում ասել Հեղուշը:

— Ինչպես թե Շողերի հողը, — հարցրեց նախագահը:

— Այո, Շողերի հողը, — ու Հեղուշը մի ասումի պատմեց գյուղում առաջին օրը պատահած

գեպը և առաջ. — Շողերի անեծքը, դա բոլոր թշվառների ու աղքատ-ճնշվածների անեծքն ե, Մարգարտի «չանչը», դա բոլոր վորերի չանչն ե, նրա արհամարհանքը դեպի հարուստը, նմանապես բոլոր թշվառներինն ե. յես այդ օրը թեև վոչինչ չհասկացա, բայց մի բան զգացի, և այդ զգացածս այս մի քանի ամիսների ընթացքում պարզվեց ինձ համար ու յես առաջին անգամ կյանքիս մեջ զգացի, թե ինչ ե նշանակում զբրկված և հզորի ձեռքին ճնշված լինել. յես իմացա, թե գյուղում ինչպես գործաները մի գրվանքա ալյուրով խլում են աղքատի վերջին նեցուկ սե հողը ու նրանց շարժում սովի և թշվառությունից: յես այդ բոլորը զգացի այն օրը, յերբ Շողերից ու Մարգարտից հալածված՝ Վարոսի հետ գնում եյինք արտը: Նա, Վարոսը, անգիտակցաբար մեկ-մեկ բաց եր անում իմ աչքերը, պատմելով, թե ինչ միջոցներով են ձեռք բերված իրենց հողերը, Վարշավենց հարսի բուստանը, Գալուստի աղա Պետրոսի արտը, Սիրունենց Նազուկի խալիչեն, այդ բոլորը փոխադրեցին ինձ մի ուրիշ աշխարհ, ու յես փոխվեցի, յես այլևս առաջվա «համփա» Սերգոյի աղջիկ Հեղուշը չեմ:

Յես այդ ժամանակ քանի-քանի անգամ ուզեցի մոռենալ ընկ. Արշալույսին, խոսել նրա

հետ այդ հողի մասին, մի բան ասել, թեև յես ել չեյի իմանում, թե ինչ պիտի ասեյի: Բայց բոլոր ընկերների արհամարհանքը դեպի «համփա» Սերգոյի աղջիկը յետ եյին կասեցնում ինձ, և յես վերջի-վերջո մի յեղ գտա. — թողնել անցյալը, նոր կյանքով, նոր զգացմունքներով ապրել, և դա այն է, վոր մտնեմ կոմյերիաների շարքերն ու այնտեղ գործեմ, ցույց տամ և այն, վոր հոր արածով չի կարելի դատել վորդուն, հոր գործած մեղքերը չի կարելի բարդել աղջկա վրա:

— Իսկ յեթե մենք քեզ չընդունենք, իբրև «համփա»-ի աղջիկ, — հարցրեց Արշալույսը:

— Այն ժամանակ ինձ մնում է հիստիթափվել այն կարծիքից, վոր մինչև հիմա յես ունեցել եմ ձեզ վրա, կոմյերիաների վրա:

— Այսինքն:

— Այն, վոր չնայած նրան, վոր յես «համփա»-ի աղջիկ եմ, բայց և այնպես դուք ինձ պետք է ընդունեք, աշխատեք զարգացնել իմ մեջ այն ուղղությունը, վորը արդեն զարթնել է, վորով պարտավոր եմ գնալ մեզանից ամեն մեկը: Մյուս կողմից մեռցնել իմ մեջ այն անհատականը, «յես», վոր մանկությունից մտել է իմ մեջ:

— Իսկ Շողերի հողի համար ի՞նչ ես մտա-

ծում, — ասաց մի պատանի, — ի՞նչ կանեյիր, յեթե դու լինեյիր այդ հարցը լուծողը:

— Շողերի հողը այս տարվա ցանած կարտոֆելով պատկանում է Շողերին, և վոչ մի «համփա» Սերգո կամ Գալուստ իրավունք չունեն խլելու նրանից, նրա սեփականությունը:

Յես գիտեմ բոլոր մանրամասնությունը, — շարունակեց Հեղուշը, — յերեք տարի յե հայրս ոգարվել է այդ հողից, բայց վոչինչ չի վճարել Շողերին, բացի այն յերկու կոտ սև գարուց, իսկ այս տարվա վարը և ցանած կարտոֆելը յես համարում եմ այն յերեք տարվա վճարը, վորը պետք է արվի Շողերին:

Իսկ յեթե հայրդ համաձայնվի՞ քո այդ կարծիքի հետ:

— Ինձ հարկավոր չե իմ հոր համաձայնությունը, ինձ հետ ե խորհրդային իշխանությունը և Լենինի ներկայացուցիչ կոմյերիտը գյուղում: Մենք կհաղթենք:

* * *

Հեղուշը ընդունվեց կոմյերիտների շարքերը: Ս. գյուղը առաջին անգամն եր տեսնում կոմյերիտուհի:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0341225

8 375
Գիրք 20 կուպ.

34345